

ПРАВООХОРОННА ДІЯЛЬНІСТЬ: ПРІОРИТЕТИ, РЕФОРМУВАННЯ, СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ

УДК 351.745.7:159.9

В.О. Криволапчук,
кандидат юридичних наук,
доцент

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДРОЗДІЛІВ КРИМІНАЛЬНОЇ МІЛІЦІЇ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

Стаття присвячена висвітленню концептуальних засад, стратегічних і тактичних напрямів вдосконалення психологічного супроводу підрозділів кримінальної міліції органів внутрішніх справ України, а також критеріїв оцінки його ефективності.

Ключові слова: психологічний супровід, стратегічні і тактичні напрями, працівники кримінальної міліції; критерії оцінки ефективності психологічного супроводу.

Статья посвящена освещению концептуальных основ, стратегических и тактических направлений совершенствования психологического сопровождения подразделений уголовной милиции ОВД Украины, а также критериев оценки его эффективности.

Ключевые слова: психологическое сопровождение, стратегические и тактические направления, сотрудники уголовной милиции, критерии оценивания эффективности психологического сопровождения.

Paper is devoted to the coverage of the conceptual bases, strategic and tactical directions of the improvement of psychological support of the divisions of criminal militia of the Ukrainian organs of internal affairs, as well as the criteria of an estimation of its effectiveness.

Keywords: psychological support, strategic and tactical directions, employees of criminal militia, criteria of an estimation of psychological support effectiveness.

Поступальний розвиток системи психологічного супроводу діяльності органів внутрішніх справ в цілому і кримінальної міліції зокрема багато в чому зумовлений наявністю наукової концепції, яка надає цьому процесу цілеспрямованості і системності. Така концепція є науково обґрунтованою сукупністю поглядів на розвиток організації і зміст психологічної роботи в сучасних умовах. Відповідно до неї приймаються управлінські рішення, розробляються програми і плани, нормативні правові акти і документи, спрямовані на вдосконалення психологічного супроводу професійної діяльності ОВС України.

Як відомо, концептуальні основи психологічного супроводу створюються на основі принципів, основних (стратегічних і тактичних) напрямів удосконалення організації і змісту психологічної роботи в ОВС і підрозділах кримінальної міліції, перспективних науково обґрунтованих оціночних показниках діяльності й моделях організації психологічної роботи.

В якості концептуальних принципів вдосконалення психологічного супроводу діяльності підрозділів кримінальної міліції ОВС з метою професійної підготовки кадрів і формування високого рівня їх надійності ми розглядаємо наступні:

- системний, науковий підхід, опора на використання досягнень сучасної психології і педагогіки;
- неухильне дотримання професійної етики в психологічній роботі, опора на активність особистості працівника міліції, гуманістичні, духовно-моральні і культурні цінності;

- врахування вітчизняного й зарубіжного досвіду розвитку психологічного супроводу в системі освіти, професійної підготовки та підвищення кваліфікації співробітників;

- безперервне вдосконалення науково-методичного забезпечення, розробка і впровадження сучасних психолого-педагогічних технологій у навчальний процес;

- психологічний моніторинг процесів професійного становлення й розвитку особистості працівників кримінальної міліції.

Наявність концептуальних основ вдосконалення організації і реалізації психологічної роботи є необхідною умовою динамічного розвитку системи психологічного супроводу професійної діяльності підрозділів кримінальної міліції МВС України. З позицій системного підходу концептуальні напрями мають охоплювати стратегічний і тактичний рівень системного й поступального розвитку психологічного супроводу діяльності зазначених підрозділів.

Так, із урахуванням наведених вище принципів, основними стратегічними напрямами вдосконалення психологічного супроводу професійної діяльності працівників кримінальної міліції з метою формування високого рівня надійності працівників вважаємо:

- розвиток організаційно-штатної структури підрозділів психологічного забезпечення, приведення її у відповідність до вимог організаційно-штатних наказів МВС;

- зміцнення кадрового ядра практичних психологів; наявність у всіх осіб, які заміщують посади психологів, базової психологічної освіти (або проходження перепідготовки);

- організація періодичного підвищення кваліфікації психологів; створення системи сертифікації психологів МВС України;

- перехід від нормативно-приписової психопрактики до особистісно значущої стратегії психологічної підтримки професійної діяльності у підрозділах кримінальної міліції ОВС;

- активне поширення й упровадження гуманістичних ідей у правоохоронну діяльність; орієнтація психопрактики на захист прав особи, у тому числі права на повагу, гідність, визнання, особистісний розвиток;

- зосередження зусиль на впровадженні ідей особистісно орієнтованого підходу до співробітників кримінальної міліції, створення сприятливого психологічного клімату в службових колективах, умов для творчої професійної діяльності;

- підвищення іміджу психолога і статусу психологічної роботи в підрозділах кримінальної міліції;

- розвиток організації, методик і технологій психологічного супроводу оперативно-службової діяльності працівників кримінальної міліції ОВС;

- перехід від когнітивно-орієнтованого до особистісно-орієнтованого навчально-виховного процесу, від функціонально-відособленого навчання до створення розвивального середовища підготовки фахівця;

- вихід на базові показники перспективного розвитку психологічного супроводу професійної діяльності (100 % охоплення кандидатів на службу професійно-психологічним обстеженням; усіх співробітників заняттями з професійно-психологічної підготовки; максимальне – охоплення працівників кримінальної міліції ОВС психологічним консультуванням з питань оперативно-службової діяльності, особистісних і сімейних проблем; психологічними заняттями (тренінгами, аутотренінгами) із підтримання професійної працездатності і психокорекційними заходами для осіб, які потребують посиленої психологічної уваги);

- зміцнення позицій психологічної науки і практики в освітніх установах МВС, які готують кадри для підрозділів кримінальної міліції, створення відповідних кафедр і циклів;

- видання серії навчально-методичних посібників з питань психологічного забезпечення надійності курсантів і слухачів, керівників підрозділів кримінальної міліції; а також посібників з різних напрямів практичної психології;

– організація конкурсів на кращу наукову і методичну роботу з питань юридичної і практичної психології і психологічного супроводу діяльності підрозділів кримінальної міліції;

– створення матеріально-технічних умов проведення психологічного супроводу діяльності підрозділів кримінальної міліції; забезпечення практичних психологів ОВС службовими кабінетами, засобами аудіо-, відео- й обчислювальної техніки, спеціальним психологічним устаткуванням; обладнання в ОВС кімнат психологічної роботи.

Серед тактичних напрямів удосконалення системи психологічного супроводу професійної діяльності підрозділів кримінальної міліції з метою формування високого рівня надійності працівників, в першу чергу, вважаємо за необхідне виокремити наступні:

– оновлення концептуальних основ організації психологічного забезпечення професійної діяльності зазначених підрозділів відповідно до умов сьогодення; підвищення якості психологічних заходів, що проводяться;

– розробка стандартів психологічного супроводу за основними напрямками професійної діяльності, узагальненого соціально-психологічного портрету кандидата на навчання, психограм і єдиних професійно-психологічних вимог до особистості співробітника кримінальної міліції, програм професійно-особистісного зростання співробітників кримінальної міліції і рекомендацій щодо їх реалізації;

– розробка соціально-психологічного портрета випускника освітнього закладу МВС за відповідною спеціальністю; типової програми психологічного супроводу службової діяльності працівників підрозділів кримінальної міліції;

– визначення чітких кваліфікаційних вимог до психолога органу, підрозділу й установи внутрішніх справ (“посадового паспорта”);

– підвищення професіоналізму практичних психологів органів внутрішніх справ, розвиток етичної культури, формування мотиваційних основ їх професійної діяльності;

– створення єдиної методичної бази психологічної роботи з особовим складом (у тому числі уніфікація психодіагностичного інструментарію професійного психологічного обстеження кандидатів на навчання/службу в підрозділах кримінальної міліції, навчальних і корекційних психотехнологій);

– активне використання альтернативних психологічних методів при розкритті злочинів (візуальна діагностика, графологічна діагностика, елементи навіювання, трансівні методики, нейролінгвістичне програмування, асоціативні експерименти тощо);

– впровадження в навчально-виховний процес освітніх закладів МВС сучасних психологічних технологій, які забезпечують розвиток професійно важливих якостей особистості майбутніх працівників кримінальної міліції, враховують індивідуальні психологічні особливості;

– надання методичним розробкам вираженої практичної спрямованості, юридичний захист (патентування) розроблених психологічних методик;

– розробка і впровадження сучасних комп’ютерних технологій в діяльність психологів підрозділів кримінальної міліції; створення інформаційно-методичних і довідкових ресурсів з практичної психології із віддаленим доступом;

– поліпшення взаємодії усіх суб’єктів психологічної роботи в процесі реалізації психологічного супроводу діяльності підрозділів кримінальної міліції;

– вдосконалення інформаційного забезпечення психологів, обмін досвідом дослідницької і практичної діяльності, освоєння прогресивних форм роботи; забезпечення ширшого доступу співробітників кримінальної міліції до психологічної літератури;

– розробка і реалізація PR-акцій щодо висвітлення діяльності відомчих психологів, популяризації психологічного знання і психопрактики;

– підвищення психолого-управлінської компетентності керівників кримінальної міліції і загальнопсихологічної культури особового складу;

– організація ефективної взаємодії різних суб'єктів психологічного забезпечення: психологів центрального апарату, територіальних органів і підрозділів, внутрішніх військ МВС, фахівців лабораторій психофізіологічної діагностики, викладачів психології і психологів освітніх закладів та працівників науково-дослідних лабораторій психологічного забезпечення наукових установ МВС;

– організація методичної взаємодії практичних психологів МВС з професійними співтовариствами психологів України і інших держав.

Концептуальний розвиток системи психологічного супроводу підрозділів кримінальної міліції багато в чому визначається тим, наскільки адекватно можуть бути сформовані умови (у тому числі психологічні) професійної діяльності. До таких умов можна віднести наступні: а) кадрова політика в МВС, ставлення керівного складу і співробітників до психопрактики, організації психологічної служби і психологічної роботи; б) соціально-психологічний клімат, який існує в окремих колективах працівників кримінальної міліції і в ОВС у цілому; в) матеріально-технічні аспекти реалізації професійної діяльності працівників кримінальної міліції.

З метою цілеспрямованого вдосконалення системи психологічного супроводу професійної діяльності підрозділів кримінальної міліції також важливо визначити критерії оцінки ефективності такої роботи. У зв'язку з цим, необхідно встановити детермінанти успішності реалізації психологічного забезпечення (організаційні, змістові, діяльнісні), оцінити ефективність моделі організації всієї системи. У сучасних умовах головним критерієм ефективності, а також дієздатності психологічної роботи в правоохоронній сфері виступає практична корисність того або іншого психологічного заходу. Відповідно до цього, ефективність психологічного супроводу професійної діяльності необхідно розглядати як ступінь досягнення її суб'єктами поставлених цілей і завдань в ході здійснюваної ними діяльності. Орієнтованість психологічної роботи на кінцевий результат припускає досягнення в процесі її реалізації високих показників, які, у свою чергу, повинні відповідати певним критеріям.

Відсутність чіткої системи критеріїв оцінки психологічної роботи багато в чому зумовлена особливостями оцінки діяльності психологів, яка полягає в тому, що її результат, як правило, носить ймовірнісний характер і відтермінований у часі, не має чіткої вираженості, адже, скажімо, ступінь особистісного і професійного розвитку працівників міліції важко піддається вимірюванню. Розрізняються не лише оціночні показники, але і підходи до самої експертизи і виокремлення відповідних критеріїв від концептуально-методологічних до частково-технологічних. У психологічній практиці, орієнтованій на роботу з особистістю працівника кримінальної міліції, базовим можна вважати гуманістичний, особистісно-орієнтований підхід, оскільки в центрі його уваги знаходиться людина як особистість у її сутнісних проявах. Як критеріальну основу дослідники традиційно виділяють міру особистісного розвитку суб'єкта праці, усвідомлення себе, узгодженості життєвого і професійного шляху, самоактуалізації.

Ми вважаємо, що оцінка ефективності психологічного супроводу працівників підрозділів кримінальної міліції проводиться на основі критеріїв, які виступають своєрідним зразком, еталоном, виражають оптимальний рівень цієї діяльності, визначають міру її наближення до ідеалу. При цьому розробка і формування сукупності критеріїв оцінки ефективності системи припускає вибір таких з них, за якими можливо науково обгрунтовано оцінювати стан психологічної роботи, проводити порівняння її організації в аналогічних підрозділах ОВС (наприклад, в ході інспекторських перевірок, при складанні аналітичних оглядів тощо).

У загальному вигляді критерієм оцінки ефективності виступає зіставлення досягнутих результатів з наміченими цілями і витратами, що мали місце. Проте в реальній психопрактиці, де послідовність “мета – витрати – результат” має опосередкований і ймовірнісний характер, бажано користуватися більш диференційованою і гнучкою системою відбору критеріїв. При цьому чим повніше система критеріїв описує реальність, тим вище вірогідність точної оцінки ефективності психологічного

впливу. У зв'язку з цим, під критерієм оцінки ефективності психологічного супроводу професійної діяльності підрозділів кримінальної міліції доцільно розуміти певний контрольний показник (показники), у зіставленні з яким здійснюється оцінка отриманих результатів.

Традиційними показниками ефективності організації психологічного супроводу професійної діяльності ОВС є:

- відсоток охоплення особового складу (організаційно-штатний критерій); розраховується як відношення кількості співробітників підрозділів, що мають в штаті посади психологів, до загальної облікової кількості особового складу; цей показник стимулює процес введення посад психологів в усіх самостійних органах і підрозділах внутрішніх справ;

- кількість прийнятих на службу співробітників, що пройшли психологічне обстеження практичним психологом (діяльнісний критерій); показник є вираженою у відсотках часткою осіб, що пройшли встановлену процедуру професійного психологічного обстеження, серед загального числа прийнятих на службу співробітників за певний період (як правило, календарний рік); у цілому показник спрямований на вдосконалення процедури відбору і підвищення якості комплектування ОВС;

- повнота охоплення особового складу психологічною підготовкою (організаційно-діяльнісний критерій); вираховується як середнє відношення числа співробітників, що були присутні на заняттях з професійно-психологічної підготовки, до загальної чисельності особового складу органу внутрішніх справ (за період підготовки); охоплення особового складу органу або підрозділу внутрішніх справ психологічною підготовкою в обсязі 75 % і більше відповідає оцінці “задовільно”.

Вважаємо, що окрім традиційних, цілком допустимо застосовувати й інші види критеріїв ефективності. Розглянемо деякі з них.

1. Базовий критерій. Використовується в тих випадках, коли є об'єктивна база для порівняння отриманого результату з певним базовим показником, що характеризує об'єкт психологічного впливу до початку проведення психологічної роботи. Наприклад, якщо одним із завдань психологічного супроводу є оптимізація соціально-психологічного клімату в службовому колективі, то критерієм оцінки її ефективності може служити система соціометричних показників, отриманих до й після організації та проведення психологічних заходів щодо підвищення згуртованості колективу у культурі міжособистісного спілкування, вирішення конфліктних ситуацій.

2. Заданий (детермінований) критерій. Оцінка за цим критерієм проводиться шляхом зіставлення досягнутих результатів в реалізації психологічного забезпечення професійної діяльності із заздалегідь визначеними показниками (наприклад, попередніх звітних періодів). Ці показники можуть бути отримані як шляхом їх моделювання, так і директивним способом.

3. Каскадний критерій. Його особливість полягає в тому, що оцінка результативності психологічного супроводу проводиться не лише за підсумками конкретних заходів, але й на вузлових етапах його проведення. Вибір цього критерію доцільний у тих випадках, коли об'єкт психологічної дії має складну організаційно-штатну і функціональну структуру, високу динаміку розвитку. Розрізняють каскадні критерії досягнутого рівня і кінцеві критерії. У першому випадку кінцевий результат не задається, а базою порівняння виступає результат, отриманий на попередньому етапі психологічної роботи. У другому випадку спочатку задається кінцевий показник, а проміжні етапи використовуються лише для оцінки рівня його досягнення.

4. Критерій оптимального досягнення. Цей критерій встановлюється з урахуванням як реальних можливостей об'єкта психологічного супроводу, так і кращих досягнень в психологічній практиці (тобто оцінюється міра узгодженості досягнутих і ідеальних результатів).

5. Критерій громадської корисності. Застосування цього критерію набуває вирішального значення при соціальній оцінці результатів психологічного супроводу професійної діяльності у тих випадках, коли психологічна дія спрямована на підвищення суспільної і соціальної ролі розвитку особистості.

Будь-який критерій оцінки ефективності психологічного супроводу має бути сукупністю основних показників, що розкривають істотні параметри, що характеризують його ефективність, ті умови, чинники, способи, за рахунок яких забезпечується якнайповніша реалізація можливостей професійної діяльності. Визначальним для формування конкретних критеріїв ефективності є результат діяльності працівників кримінальної міліції ОВС, рівень соціального і особистісного розвитку об'єкта психологічного забезпечення.

З огляду на це, до основних груп критеріїв оцінки успішності психологічного супроводу підрозділів кримінальної міліції можливо віднести:

1. Практично-результативні критерії – визначають дієвість психологічного забезпечення у плані встановлення реального впливу її суб'єктів на особистість співробітника, внаслідок чого в професійній діяльності, навчанні відбуваються позитивні зміни, що характеризуються поліпшенням об'єктивних показників.

2. Організаційно-діяльнісні критерії – оцінюють відповідність цілей, завдань, змісту, принципів, форм і засобів психологічного супроводу вимогам професійної діяльності, індивідуально-психологічним особливостям працівників, соціально-психологічним характеристикам службових колективів.

3. Реалізаційно-цільові критерії – визначають готовність суб'єктів психологічного супроводу до успішного вирішення професійних завдань, використання конкретних шляхів підвищення ефективності службової діяльності.

Вказані групи критеріїв у своїй сукупності можуть стати основою для визначення системи оцінки ефективності психологічного супроводу професійної діяльності підрозділів кримінальної міліції. Як бачимо, з їх допомогою ефективність може бути оцінена різними способами: через кінцевий результат психологічного забезпечення; через конкретні особливості психологічного супроводу з точки зору оптимального використання відповідних засобів, форм, методів для вирішення тих або інших задач; через вивчення, фіксацію за системою певних параметрів тих реальних змін, які відбуваються серед особового складу. Психологічні показники є комплексними й виражають відносини між декількома індикаторами, простішими властивостями, що їх утворюють. Обґрунтування оціночного показника є складним теоретико-прикладним завданням, оскільки потребує доведення того, що зміна показника виражає закономірність структури або процесу, має стійкість при багатократних реєстраціях на цьому об'єкті і відрізках часу, взаємопов'язана з іншими показниками.

Незважаючи на наявність значущих напрацювань в цій галузі, питання про стратегічні і тактичні напрями вдосконалення психологічного супроводу діяльності підрозділів кримінальної міліції, вплив психологічної роботи на результати професійної діяльності залишається поки що відкритим. Тому важливим завданням є розробка більш досконалих напрямів оптимізації і критеріїв оцінки ефективності системи психологічного супроводу підрозділів кримінальної міліції, які ґрунтуються на всебічному врахуванні якісних і кількісних показників професійної діяльності, а також об'єктивних даних психологічної діагностики індивідуально-психологічних особливостей працівників.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Бараненко Б.И.* Методология теории и практики ОРД в современных условиях : проблемы и перспективы : Монография / Б.И. Бараненко, Э.А. Дидоренко. – Луганск, РИО ЛАВД, 2005. – 212 с.
2. *Барко В.І.* Психологія управління персоналом органів внутрішніх справ (проактивний підхід): Монографія / В.І. Барко. – К. : Ніка-Центр, 2003. – 448 с.
3. *Барко В.І.* Професіографічний опис основних видів діяльності в органах внутрішніх справ України / В.І. Барко, Ю.Б. Ірхін, Т.В. Нешерет. – К. : РВЦ КНУВС, 2007.
4. *Бандурка А.М.* Основы психологии управления / А.М. Бандурка, С.П. Бочарова, Е.В. Землянская. – Харьков : Ун-т внутр дел. 1999. – 528 с.
5. *Грейсон Дж. К. мл.* Американский менеджмент на пороге XXI века / Дж. К. мл. Грейсон, К. О'Дейл. – М. : Экономика, 2000.
6. *Петров В.Е.* Система психологического обеспечения профессиональной деятельности МВД России / В.Е. Петров. – М. : Абсолют, 2007. – 208 с.
7. *Ірхін Ю.Б.* Психологічна підготовка працівників оперативних підрозділів / Ю.Б. Ірхін. – К. : РВЦ КНУВС, 2007. – 95 с.
8. *Цільмак О.М.* Професіогенез компетентності фахівців кримінальної міліції: теорія та практика : Монографія. – Одеса, ОДУВС, 2011. – 432 с.

Отримано 13.03.2013